

Мирослава БІЛЬ

ЖИТТЯ ТА ТВОРЧІСТЬ ІВАНА КЕЙВАНА

Розглядаються здобутки художника Івана Кейвана в Україні та за її межами. Висвітлюються його творчі пошуки, виставкова, громадська та наукова діяльність.

Ключові слова: митець, діяльність, творчість, еміграція, графіка.

© М. БІЛЬ, 2014

Буремні часи ХХ ст. змушували тисячі українців покидати рідну землю, не знаючи, чи вдасться їм колись ще побачити свою Батьківщину, свою рідну домівку і родину. В контексті відновлення та вишукання пам'яті про забутих (замовчуваних) митців-емігрантів ХХ ст. варто відзначити постать Івана Кейвана, життєвий шлях та творчість якого досліджена частково. «...Ви, напевно, нічого про мене не чули, у Вашій історії українського мистецтва моєго прізвища немає» [9, с. 4], — писав він про себе.

Його життя було насичене натхненною творчою працею, активною та наполегливою громадською та науковою діяльністю. Працював, не жаліючи ні сил, ні здоров'я, задля рідної України, розвиваючи та пропагуючи українське мистецтво.

Народився Іван Кейван в невеличкому селі Карлів (тепер с. Прутівка) Снятинського повіту на Покутті. «Гарний, прекрасний край — Покуття українське! З ясного півдня, рожевого заходу і сходу обіймає його дужим півперснем високе пасмо Карпатських гір — синіх, мов оте небо погідне. Обабіч Пруту туляться одне до одного тісні села покутські» [6, с. 5], — писав письменник Петро Козлянюк. І правда, в цьому краї щось незбагнене і величне, те, що надихає художників і музикантів, поетів та письменників, співаків та різьбярів.

За порадою Василя Стефаника в 1919 р. він потрапляє на навчання в Коломийську гімназію. Вже в гімназії про нього можна було казати, що росте непересічний талант — через активні творчі роботи, оформлення навчальних кімнат та малювання карикатур гімназійних професорів Левицького та Сатурського. Навчаючись у школі Олекси Новаківського у Львові, за словами самого Івана з листів до коломиянина Михайла Хромея та брата Володимира Кейвана, дізнаємося: «На жаль, Новаківський хоча і був геніальним колористом, я в нього нічого не навчився, бо бажав передусім солідного рисунку» [9, с. 3].

Іван Кейван був наділений вродженим талантом графіка, який вкладав чисто графічне розуміння і трактування до всіх галузей мистецтва. Зі слів митця, завдяки школі Олекси Новаківського він потрапив у мистецьку атмосферу, але, на жаль, знання рисунку, які він прагнув отримати, не набув. А далі Кейвана чекало навчання за межами України, а саме — в Польщі. Чотири роки (1928—1932 рр.) віддав студіям у Краківській академії мистецтв (на загальному відділі). Для удосконалення знань вирі-

шив продовжити навчання у Варшавській академії мистецтв. Максимум часу він віддавав для мистецтва, мав безліч ідей, які прагнув втілити в реальність. Вчився малярства у професора М. Которбінського і спеціалізувався в артистичній графіці та в граверській техніці. Ці виняткові здібності почав проявляти ще за часів навчання в гімназії, а в академіях зумів вдосконалити свою техніку, отримуючи багаточисельні нагороди. Декілька професорів академії відмітили, що «Кейван відзначається технічною маневреністю, що може конкурувати з машинною продукцією» [9, с. 3].

У творчості митця спостерігаємо помітний вплив великого художника Нарбута. Саме проекти українських грошей, які Кейван виконав з надзвичайною технічною майстерністю, навчаючись у Варшавській академії, позначені впливом стилю українського бароко, притаманні геніальному Нарбуту. Вже тоді художник вірив у відродження національної держави, у можливість «жити добре» на Батьківщині. І не раз довелося йому потрапляти до в'язниць Коломиї, Львова та Варшави. Митець писав, як арештовували його під іншим змістом і додавали фальшування, створюючи справжню «арабську казку» [9, с. 3].

Варто відзначити всебічну ерудованість і обдарованість Івана Кейвана. Будучи поліглотом, він володів десятима мовами, в тому числі есперанто, яку він вивчав у коломиянина Ореста Кузьми. Але в 1933 р. закинув есперанто з тієї причини, що тодішня влада вважала есперантистів пацифістами, космополітами та жидофілами [9, с. 3].

Та саме в 1933 р. вперше наважився показати свій творчий доробок широкому загалу, будучи активним членом Мистецького Товариства «Спокій» у Варшаві. Почав писати статті про мистецтво та його історію. Через три роки випала можливість разом з групою студентів поїхати в творчу подорож у Західну Європу. Для Івана Кейвана життєво необхідно було творчо працювати та вдосконалюватись. В 1939 р., склавши педагогічний іспит у Варшавському інституті, отримав право викладати предмет малювання в середніх та професійних школах. Повернувшись до Львова, виконав ряд олійних портретів (портрети ген. Тарнавського, митця В. Баляса та інж. Сецінського). В часи московсько-більшовицької окупації проживав у місті Снятині на Івано-Фран-

ківщині. То були важкі часи, коли прості люди змушені були виконувати всі вимоги влади, не маючи своєї власної думки. В цей час Іван не мав нагоди творчо працювати, доводилось переховуватись від арешту НКВС. Неодноразово доводилось виконувати накази тодішньої влади, наприклад, малювати портрети «батька народів» Сталіна.

В час «перших совітів» митець активно працював в Снятинському будинку культури при районному відділі народної освіти, який називав «Райбудом». Зі спогадів художника випливає, що він змалку захоплювався сценою і часто виступав у дитячих постановках, і свою сценічну діяльність продовжив, будучи учнем гімназії в постановках драматичного гуртка читальні «Просвіти». «...Сцена манила мене чи не більше, ніж образотворче мистецтво», — писав у спогадах [3, с. 26].

В районному будинку культури, що був колись Жидівським домом, до обов'язків Кейвана входило: малювання декорацій та афіш і виконання речей сценічної бутафорії. Серед акторів, які в ті часи там працювали, було багато відомих і талановитих, таких як Влодко Стригун, Микола та Іван Баб'юки, Кость Керницький та інші. Іван Кейван активно товаришував з Влодком Стригуном, бо мали спільні інтереси та погляди.

З великим ентузіазмом художник вирішив також виступати на сцені, зігравши роль жениха в «Трьох до вибору», пияка Герасима в «Батраках», а також інші комічні ролі в сценічному ансамблі. В опереті Г. Квітки-Основ'яненка «Сватання на Гончарівці» митець зголосився на роль Стецька. Оперета була зіграна з надзвичайним успіхом, де було відзначено тріумфальну роль, яка викликала особливе враження у глядачів. А таємниця успіху була в розумінні митця безглуздої психіки Стецька. Період перебування художника на Снятинщині характеризується поєднанням хороших, навіть, можна сказати, гумористичних моментів, з трагічними, бо, на жаль, на долю нашого народу випали постійні переслідування загарбниками.

Прийшла зміна окупації. Іван Кейван зібрав у рідному селі односельчан та привселюдно спалив портрет Сталіна, автором якого він був. І подався вчити малювання та історії українського мистецтва в українській гімназії та в Будівельному ліцеї в м. Коломиї. Саме в Коломиї він зустрів свою коха-

ну, з якою прожив до кінця своїх літ. Це була Марія Крупська, дочка колишнього директора школи в Любківцях. Після закінчення студії з медицини в м. Познані (Польща) жінка працювала в Коломийській лікарні. У вересневий день вінчання, коли виходили з церкви, над Марією та Іваном пролетів ключ перелітних птахів. «Покидаємо рідну землю», — подумала дружина Івана Кейвана і зараз же поправила себе: «Покидають, не покидаємо» [4, с. 29]. Ця думка Марії стала віщою, адже вже першу річницю подружжя довелося відзначати на чужині. Адже в той час територія Західної України перетворилась на терени жорстоких боїв, а перед митцями поставав вибір — або тікати в невідомі землі, або залишатись в розгромленій Україні, де їх чекало духовне і часто фізичне знищення. Сім'я Кейванів провела декілька місяців у Карпатах. Потім, не знаючи, що їх чекає, вони сіли в товарний вагон і рушили на захід до міста Гановер. Жахливі умови проживання змушували в першу чергу турбуватись про фізичний стан.

Із завершенням війни у травні 1945 р. не завершилися тривоги та переживання родини митця. Московське НКВС завзято намагалось повернути громадян УРСР на територію України, а, зважаючи, що добровольців не було, доводилось застосовувати силу. Сім'я Кейванів, а їх вже було троє, бо народився син Орест, виїхала до Баварії, де провела чотири роки. Там Іван навчав малювання та викладав історію українського мистецтва в Українській гімназії у Фюссені й Мітенвальді.

Де б не були і в яких би умовах не проживали українські митці, вони творчо працювали і віддавали мистецтву, показуючи, що вони — представники нації зі старою і багатою культурою, які прагнуть своєї самостійної держави. Іван також в той час вже міг купити пензлі та фарби, і намалював низку альпійських краєвидів аквареллю, темперою та частково олією («Карвендель», «Скеля», «Провалля», Берхтесгаден» та інші). В цих роботах можна побачити особливий підхід до природи, оригінальну стилізацію та теплий колорит. Художник виконав низку портретів та гравюр, які мали особливий успіх на виставках. Адже з січня 1946 р. почалась активна виставкова діяльність українських митців, часто спільно з художниками інших національностей. Вражаючою була Виставка переміщених осіб,

яка відбулась у Національному музеї в Мюнхені 1947 року. Це була виставка митців різних національностей, однак саме український відділ побив рекорд за кількістю робіт та мистецькою вартістю. Саме на чужині Іван Кейван почав активно експонувати свій творчий доробок, на рідних землях у виставках участі не брав, бо готувався виступити зі зрілими творами.

Художник брав активну участь в діяльності Української Спілки Образотворчих Митців. Він досліджував цю організацію від початку її заснування в 1946 р. до припинення її існування в 1949 р., а зібрані матеріали про УСОМ вдалось опублікувати його дружині в книзі «Українські мистці поза Батьківщиною» [2] в 1996 році. В основу організації було покладено суто професійні принципи. Тут митці різних стилів та напрямів об'єднувались. Важливим завданням українських митців-емігрантів в УСОМ було вміння зберегти і продовжувати українське національне мистецтво, а також репрезентувати українську культуру перед чужинцями. Українському мистецтву актуально було «йти в ногу» зі світовим мистецтвом, щоб ставились і розв'язувались однакові образотворчі проблеми. Створення УСОМ мало неабияке важливе значення для митців-емігрантів того часу, адже тепер художники вже не почувались самотніми, за ними стояла професійна організація. З'явилась можливість діставати необхідні художні матеріали та працювати в спеціальних приміщеннях для творчої праці, про що раніше й мови не могло бути. Завдяки цій організації майстри пензля мали нагоду виставляти свої експонати на широкий огляд своїм шанувальникам, залишивши помітний слід в українському та європейському мистецтві.

Значущою подією в розвитку мистецтва українців в Канаді стали 1948—1950-ті рр., коли за океан потрапили наші емігранти зі скитальщини, Німеччини та Австрії. Адже до Другої світової війни вітчизняне малярство в Канаді майже не розвивалось і стояло на дуже низькому рівні. Єдиним видом мистецтва наших митців того часу можна назвати хіба що розпис церков та малювання ікон, яке нечасто виконувалось на професійному творчому рівні. Про розвиток графіки не могло бути й мови. Ось, наприклад, книжкова графіка була дуже вбога, репродукції використовувались з галицьких видань, або ри-

сунки, які виконувались людиною без творчих здібностей. І тільки з середини ХХ-го ст. до Канади потрапили українські художники з чіткими позиціями і навіть вже з певною славою. З початком масового еміграційного руху українців за океан кожен повинен був покладатись сам на себе.

Не оминула еміграція сім'ю Кейванів. В 1949 р. Іван разом з дружиною та двома дітьми виїжджає до Канади — за допомогою Василя Семотюка з Карлова, який оселився в Канаді ще до Першої світової війни. Вирішують поселитися на Півночі, а саме в місті Едмонтоні, де клімат дуже суворий. Невідомість стояла перед митцем, але родина та віра в творчі успіхи допомагала впевнено «йти вперед». Поставала важлива проблема: як ділити час між заробітком та мистецтвом, адже новоприбулим доводилося спочатку тяжко працювати фізично, і тільки мізерні уривки вільного часу приділяти творчості. Іванові вдалося частково вирішити цю проблему, адже він зумів розділити цей час, про що свідчить багатий творчий доробок, створений за океаном... Багато років працював малярем реклам, щоб заробити на прожиття. Його дружина, хоч і професійний лікар, та, на жаль, їй не вдалося підтвердити диплом.

На Івана звернула увагу преса, яка писала, що його роботи глибоко одухотворені та виконані безконкурентною технікою. Він організовував виставки українського мистецтва в Едмонтоні, а також був організатором Української Спілки Образотворчих Митців в Канаді. Створив цілу низку портретів діячів української культури, серед яких цикл портретів Тараса Шевченка (на відзначення 100-річчя з дня смерті та 150-річчя з дня народження), портрет Івана Франка, портрет сестри та інші. Займався іконописом, про що свідчить низка ікон, а також розписані три церкви в місті Альберті, куди йому довелося доїжджати з далекого Едмонтону.

Іван Кейван присвятив велику кількість часу не тільки творчій праці, але й організації виставок українського мистецтва в Едмонтоні та в інших місцевостях. Як в часи проживання на чужині в Німеччині та Австрії, коли ще не була створена спеціальна професійна організація і митці не мали підтримки, так і в Канаді в середині ХХ-го ст. українське мистецьке життя не було скоординоване і виявлялось поодиноким та локально. Частково завдяки Івану Кейвану, а також Дмитренку та Стебельському постала Укра-

їнська Спілка Образотворчих Митців в Торонто, за назвою аналогічна організації в Німеччині.

Не все заплановане вдалося втілити в реальність, але, безперечно, організація активно організовувала виставки різних творів мистецтва митців з Канади, Америки, Венесуели та Аргентини. Іван Кейван певний час був головою організації УСОМ, а в 1957 р. організував філію в Едмонтоні, яка перетворилась у Спілку Українських Образотворчих Митців Альберти (СУОМА), яка проіснувала вісім років. Ця організація репрезентувала твори голови філії Юліяна Буцманюка, який був особою егоцентричною, дбаючи про себе та учнів своєї школи [2, с. 134].

Канадський період творчості Івана Кейвана був дуже активним через сприятливі умови для творчості. Однак він ніколи не вважав себе малярем, бо був від народження природженим графіком і гравером. І саме в цій техніці він здобув неабияку славу. «Гетьман Іван Мазепа», «Моя дружина», «Поет Тодось Осьмачка», «Рецитатор Ю. Генік-Березовський», «Поет Вадим Лесич», «Автопортрет» та інші — ці граверські портрети були створені майстром в канадський період творчості.

Іванові властивий неповторний стиль, який вирізняв його твори серед інших. Роботи виконані надзвичайно педантично і скрупульозно, де лінія ведеться чітко та впевнено. Його твори — це цінний вклад в скарбницю сучасної української культури, явище неповторне та самобутнє. Його стилю притаманний національний мотив та спорідненість зі стилем українського бароко в своєрідній інтерпретації. Митець щиро передавав емоції портретованих, виділяв головні особливості та риси, без зайвої штучності. Володимир Січинський писав про портрети Івана Кейвана: «Це глибокі студії психологічних особливостей портретованих, вдумливі, синтетичні й сумарні» [10]. Граверська робота «Портрет дружини» зразу ж викликає щирі симпатії, не дарма митець завдячував їй за свої творчі праці, за те, що вона завжди йому допомагала та підтримувала його [10].

В олійній техніці Іван Кейван виконав низку чоловічих та жіночих портретів, гірських та морських пейзажів Канади. Краєвидам митця також властивий свій неповторний почерк легкої стилізації в поєднанні з теплим колоритом. Активно працював художник в ділянці меморіальної графіки — грамот, а також пропам'ятних марок, видавничих і друкарських зна-

ків. Критики нерідко схвально оцінювали його твори за майстерне виконання в українському стилі та композиційну виразність.

З 1950-х рр. присвятив себе дослідженню українського мистецтва, адже відчував потребу написати справжню його історію. Звісно, він усвідомлював, що ця праця потребуватиме багато часу, але він вважав необхідним популяризувати українське мистецтво серед української діаспори. Крім десятків статей на теми українського та світового мистецтва, він написав цінні монографії. Серед них «Тарас Шевченко — образотворчий митець» (одержав Шевченківську медаль від Конгресу українців Канади), «Володимир Січинський», «Дмитро Антонович», «Василь Кричевський — творець українського національного стилю». Головною працею його життя є «Історія українського мистецтва», яку він почав писати в 1962 році. Ця книга надзвичайно цінна для теперішніх дослідників історії мистецтва. За життя автору не вдалось опублікувати книгу, але це вже інша історія. І тільки завдяки люблячій дружині, Марії, читачі змогли прочитати останню частину машинопису про невідомих або мало досліджених митців діаспори. Йдеться тут про діяльність українських художників-емігрантів в Європі, Канаді, Америці та, навіть, в Аргентині та Венесуелі.

Наскільки рівноцінні досягнення митця у творчій сфері графічних та граверських робіт і діяльності як мистецтвознавця та історика мистецтва — сказати важко. В останніх десятиріччях Іван як дослідник мистецтва зробив чи не більше, ніж в образотворчому мистецтві. За свої мистецтвознавчі праці Патріарх Йосиф Сліпий іменував його професором історії мистецтва Українського Католицького Університету в Римі у 1967 р., а в 1976 р. Наукове Товариство ім. Тараса Шевченка надало йому ступінь дійсного члена Секції історії України. Водночас Іван займався творчою діяльністю, влаштовував та відвідував персональні виставки українських художників-емігрантів. Активно займався підтримкою молодих талантів в Канаді, писав рецензії на їхні твори. Івану Кейвану випала можливість прийняти участь у Світовій виставці образотворчих митців у Торонто (Канада), що було надзвичайним досягненням. Йшов рік за роком, все більше хворіб випадало на долю художника, серед яких тяжке каліцтво творця — глухота.

Сорок дев'ять річниця подружжя застала Івана у лікарні, з якої він хотів якнайшвидше вийти. Цього таки не відбулось, бо потребував постійного догляду більш як однієї людини. Іван передчував наближення кінця свого життя, сказавши рідному брату дружини в день перед смертю: «Ти приїхав на мій похорон» [4, с. 30]. 18 вересня 1992 р. серце патріотичного митця перестало битись.

Художники його покоління, які народилися і виросли в Україні, мали вибір доріг: на еміграцію, у небуття, чи у неславу. Він обрав перше, бо творчих задумів і сподівань було дуже багато. Та де б не був, він завжди жив спогадами про рідний край. Це ми можемо бачити у більшості творчих праць митця. Важливим завданням для істориків та мистецтвознавців стоїть детальне дослідження постаті Івана Кейвана та написання про нього монографії.

Підсумовуючи життєвий та творчий шлях художника, виділяємо найголовніше:

1. Все життя та сфери діяльності Івана Кейвана були пронизані патріотизмом;
2. Основним напрямом його творчих праць були графіка та граверство;
3. Активно займався громадською діяльністю, був активним членом Мистецького Товариства у Польщі, учасником Української Спілки Образотворчих Митців в Німеччині та організатором Української Спілки Образотворчих Митців в Канаді;
4. Велику увагу приділяв власній виставковій діяльності, а згодом і сам активно організовував виставки українського мистецтва, підтримував творчу молодь;
5. З 1950-х рр. займався науковою діяльністю, досліджуючи історію українського мистецтва.

1. Васильчук М. Іван Кейван. Довга дорога додому / Васильчук М. // Вісник Коломиї. — 1994. — 24 вересня. — № 50 (444). — С. 7.
2. Кейван І. «Українські мистці поза Батьківщиною» / Іван Кейван. — Едмонтон; Монреаль: Кліо, 1996. — 226 с.
3. Кейван І. На службі Мельпомени / Кейван І. — Снятин, 1975. — № 12. — С. 26—29.
4. Кейван М.А. Вересень — місяць радості і печалі / Кейван М.А. // Жіночий світ. — 1993. — Вересень. — № 9. — С. 29—30.
5. Книга Митців. Перша зустріч українських митців Америки й Канади з громадянством. — Торонто, 1954. — С. 107.

6. Козланюк П. Юрко Крук / П. Козланюк. — К. : Дніпро, 1989. — С. 5.
7. Мельниченко С. Перші орачі мистецьких препій Альберти / Мельниченко С. // Збірник про українське життя в Західній Канаді. Ч. 5 / ред. Миколаїв, Сорока. — Едмонтон ; Острогоз : Наукове товариство ім. Шевченка в Канаді, 2008. — С. 397—414.
8. Романенчук Б. Іван Кейван / Б. Романенчук // Коломия й Коломийщина: Збірник споминок і статей про недавнє минуле / ред. Богдан Романенчук. — 1988. — С. 269—272.
9. Романюк І. Іван Кейван. Професор мистецтва / Романюк І. // АГРО. — 1990. — 21 квітня. — № 16 (139). — С. 3—4.
10. Січинський В. Іван Кейван з нагоди 25-ліття мистецької діяльності / Січинський В. // Новий Шлях. — Вінніпег, 1958. — 19 травня. — № 40.
11. Харчун Я. Про Івана Кейвана / Я. Харчун // Радіопередача Канадського міжнародного Радіо. — 1992. — 6 липня.
12. Попадюк В. Митці Снятинщини — велика скарбниця української культури / В. Попадюк // Кафедра дизайну Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва ЛНАМ, 2010—2014. — Електронний ресурс. Режим доступу: <http://art-kipdm.if.ua/2013/06/09/1043/>.
13. Симон Харчун, Зоя Кейван та родина. Іван Кейван. — 2011. — Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.ivankeywan.com/ua/>.

Myroslava Bil

ON IVAN KEYWAN' LIFE AND CREATIVE WORK

The article has represented a complex analytical study of I. Keywan achievements in various types of creative activity. In the course of study have been considered some problems of the artist's formation and creativity in Ukraine and abroad. Light has been thrown upon his creative research, exhibitivе, social and scientific activities.

Keywords: artist, work, creativity, emigration, graphics.

Мырослава Биль

ЖИЗНЬ И ТВОРЧЕСТВО ИВАНА КЕЙВАНА

В статье представлен комплексный анализ достижений Ивана Кейвана в различных видах деятельности. Рассматривается вопрос становления и творчества художника в Украине и за ее пределами. Освещены его творческие поиски, выставочную, общественную и научную деятельность.

Ключевые слова: художник, деятельность, творчество, эмиграция, графика.